

RECENZJA

dysertacji mgr lic. Anny Paluch, *Eklezjologiczna perspektywa narodu w twórczości metropolity Josyfa Slipyja*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Piotra Jaskóły

Kościół bywa określany jako *incarnatio continua*. Będąc *incarnatio continua* Kościół ma w sobie coś z misterium wcielenia, co przejawia się w tym, że sam potrafi się wcielać w życie narodów. Kościół, wchodząc w historię określonego narodu, daje mu życiodajny impuls. Jednak Kościół wchodząc w historię określonego narodu nie utożsamia się z tym narodem. Do relacji Kościół - naród można by odnieść formułę chalcedońską: „bez zmieszania i bez rozdzielania”. Ze względu na to, że Kościoła nie można również rozdzielać od narodu *Encyklopedia katolicka* ubogaca definicję narodu o wymiar teologiczny. Naród to: „byt społeczny powstały na bazie naturalnej skłonności ludzi do tworzenia wspólnoty konstytuowany przez świadomość narodową, wspólnotę pochodzenia, losu, kultury, przestrzeni społecznej, języka, a także religię [...]; w ujęciu teologicznym stanowi szczególny przedmiot i podmiot historii stworzenia i zbawienia, zwłaszcza jako naród chrześcijański”. Ze względu na to wpisanie narodu w historię zbawienia, której aktualnym etapem jest Kościół, naród może być przedmiotem zainteresowania teologii. Teologię narodu próbuje tworzyć Czesław Stanisław Bartnik, który ma świadomość, że ta nowa dyscyplina „niesie ze sobą jeszcze dużo niejasności, niepewności i błędzeń”. W nurcie nowej dyscypliny, jaką jest teologia narodu, można umieścić dysertację mgr lic. Anny Paluch. Wpisuje ona naród w aktualny etap historii zbawienia, jakim jest Kościół, a czyni to w oparciu o dzieło wybitnego teologa i patriarchy Josyfa Kobernyčkyja, znanego pod przydomkiem „Slipyj” (1892-1984). Doktorantka chce usystematyzować elementy teologii narodu obecne w pismach Slipyja. Jest to zadanie aktualne, potrzebne, oryginalne i trudne. Jako takie może być przedmiotem rozprawy doktorskiej. Wykonanie tego zadania może wnieść wkład do nauk teologicznych.

1. Formalna strona dysertacji

Istotny problem dysertacji został wyrażony w następujących pytaniach: „Jaką rolę w życiu kard. Slipyja i narodu ukraińskiego odgrywała wiara i chrześcijańska miłość? Czym charakteryzował się model chrześcijaństwa kijowskiego i w czym wyraża się tożsamość narodu oparta na tradycji wschodniej? Jakie struktury w relacjach naród – Cerkiew spełniają optymalne warunki zachowania narodu? Jaką rolę spełniają formy życia religijnego, zwłaszcza sakramentalnego, w kształtowaniu wartości przemieniających naród? Jak z dzisiejszej

perspektywy patrzeć na podziały, które miały miejsce w Kościele Chrystusowym? Jak ocenić inicjatywę Unii Brzeskiej? Który model zjednoczenia ekumenicznego należałoby preferować?” Liczne pytania, wyrażające problem dysertacji, przypominają rozstrzelony tekst na ekranie komputera. Wiele z tych pytań mogłoby być przedmiotem oddzielnych dysertacji. Dlatego należałoby „zwinąć” ten rozstrzelony problem. Jednym, z co najmniej 6 znaczeń słowa „perspektywa”, jest punkt widzenia, z jakiego coś jest przedstawiane lub oceniane. Temat dysertacji wskazuje więc na Kościół jako punkt widzenia, z którego przedstawiany jest i oceniany naród. A zatem wspólnym mianownikiem licznych pytań wyrażających problem dysertacji jest odpowiedź na pytanie, co wcielenie Kościoła w naród daje temu narodowi?

Postawiony problem Doktorantka chce rozwiązać za pomocą następująco opisaney metody: „Podstawową metodą będzie analiza tekstów źródłowych, ich opracowań, literatury przedmiotowej związanej przede wszystkim z eklezjologią i teologią narodu, by w oparciu o te teksty krytycznie odczytane móc skonstruować syntetyczne wyniki badań i wnioski. Nie zabraknie szeroko rozumianej metody historyczno-teologicznej [...] Pomocne będą heurystyka i hermeneutyka” (s. 22-23). Opisana metoda została prawidłowo dobrana. Gwarantuje ona rozwiązanie problemu dysertacji.

Problem i metoda determinują strukturę rozprawy, której konstrukcja składa się z czterech części. Pierwsza z nich ukazuje rozumienie narodu w ujęciu metropolity Slipyja. Teolog-Metropolita koncentruje się na teologicznym wymiarze narodu, który zawdzięcza on relacji do Kościoła. Ta relacja narodu do Kościoła zostaje opisana w drugiej części dysertacji. Konsekwencją relacji narodu do Kościoła jest przemieniająca naród otwartość duchowa. Została ona szczegółowo przedstawiona w trzeciej części. Ostatnia zaś część traktuje o Kościele jako zworniku jedności narodu. Tej jedności zaszkodziła Unia Brzeska, która chcąc zjednoczyć chrześcijan doprowadziła do podziałów w narodzie. W strukturze pracy powinien znaleźć się jeszcze jeden rozdział z naukową krytyką teologii narodu Slipyja. Krytyka jest bowiem nieodzownym elementem uprawiania nauki. Doktorantka nie powinna padać na kolana przed bohaterem swojej dysertacji. Dobrze byłoby również zweryfikować teologię narodu kardynała Slipyja pytając chociażby o to, czy ostała się ona po przejściu walca sowieckiego ateizmu przez Ukrainę? Jak ma się ona do wojny z Rosją, czy też do prounijnych tendencji, dla których terminy „Kościół” i „naród” nie należą do politycznej poprawności, bo sugerują jakiś eklezjalny nacjonalizm? Czy teologia narodu zdała egzamin w konflikcie polsko-ukraińskim z lat 1943-1944 w czasie którego Slipyj był już we Lwowie biskupem pomocniczym z prawem sufragania? Krytyka teologii narodu Slipyja oraz jej weryfikacja poprzez dawne i współczesne badania mogłaby być koniecznym uzupełnieniem dysertacji.

Dysertacja oparta jest na solidnej bazie bibliograficznej, która obejmuje 15 tomów pism teologiczno-filozoficzno-filologicznych uczonego Patriarchy. Stanowią one teksty źródłowe dysertacji. Doskonałym przewodnikiem po teologii Slipyja jest dla Doktorantki profesor Jarosław Moskałyk. W niektórych partiach dysertacji Moskałyk jest cytowany częściej od Slipyja. Dysertacja tylko na tym zyskała.

Gdy chodzi o język dysertacji to jest on poprawny, choć czasami Doktorantka wpada w kaznodziejskie tony. W niektórych partiach dysertacji brakuje dedukcji, za pomocą której Doktorantka wyciągałaby wnioski na podstawie przedstawionych wcześniej przesłanek.

W *Zakończeniu* brakuje zestawienia wyników przeprowadzonych badań. Zestawienie wyników badań jest czymś innym od opisu drogi wiodącej do rozwiązania problemu dysertacji. Trudno za wyniki badań uznać dwa wnioski kończące *Zakończenie*. Pierwszy składający się z dwóch zdań dotyczy osoby Patriarchy, a drugi, również dwuzdaniowy, - teologii narodu Kardynała. Obydwa wnioski są zbyt lakoniczne i są niemal klasyczną „mową-trawą”, czyli słowami bez treści.

Pomimo poczynionych uwag, strona formalna dysertacji zasługuje na wysoką ocenę. Doktorantka potrafi zastosować elementy metodyki pisania pracy naukowej, co przynosi dobre owoce w merytorycznej warstwie pracy.

2. Merytoryczna strona pracy

Doktorantka stosując odpowiednio dobraną metodę rozwiązała pomyślnie postawiony problem. Pomimo, że sformułowanie problemu za pomocą 6 pytań zostało porównane do rozstrzelonego tekstu na ekranie komputera, to jednak udało jej się spojrzeć na naród z punktu widzenia, którym jest Kościół. Uczyniła to dokonując systematyzacji elementów teologii narodu w pismach Slipyja. Według teologii narodu Slipyja nie da się zrozumieć narodu ukraińskiego bez Kościoła. Kościół bowiem dawał temu narodowi bodźce wzmacniające w nim to wszystko, co konstytuuje ten naród, a więc wolność, odnowę moralną, mocną rodzinę, kulturę inspirowaną kultem, nadzieję, że paschalność przewyższa pasyjność, a nade wszystko jedność, którą Slipyj definiuje jako „jedne usta i jedno serce”. Dzięki wzmacnianiu tego co konstytuuje naród Kościół wcielił się w naród, ale na zasadzie formuły chalcedońskiej: „bez zmieszania i bez rozdzielania”. Kościół wzywając do wiary w Boga przyczyniał się do humanizowania narodu. Badania Doktorantki nad teologią narodu uczonego i hierarchy Slipyja przyniosły sukces. Są one nie tylko odtwórcze lecz również twórcze. Jako takie są wkładem do

3. Pytania do dyskusji

Lektura oryginalnej i twórczej dysertacji zrodziła pytania do dyskusji.

Na s. 110 Doktorantka przedstawia naukę Slipyja o obecności Ciała i Krwi Pana Jezusa w Eucharystii. Slipyj naucza o prawdziwej, rzeczywistej i substancjalnej obecności Chrystusa w Eucharystii. Czy jest to wynik latynizacji, której przecież sprzeciwiał się Slipyj?

Na stronach 137 i 146 Doktorantka posługuje się stosunkowo nowym słowem „uniatyzm”, które ma pejoratywne znaczenie. Wyraża ono myśl, że unia była zorientowana na prozelityzm i dlatego współcześnie powinno nastąpić wyrzeczenie się, zarówno w teorii, jak i w praktyce, skompromitowanych w historii metod jednoczenia Kościołów połączonych z unią. Patriarcha był krytyczny w stosunku do Unii Brzeskiej, która według jego opinii była zawarta z przyczyn politycznych, a nie ekumenicznych. Czy jednak Slipyj miał lepszy pomysł na zjednoczenie chrześcijan niż unia? Przecież cierpiał za to, że nie zgodził się z Synodem Lwowskim z 1946 r. wcielającym grekokatolików do Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej.

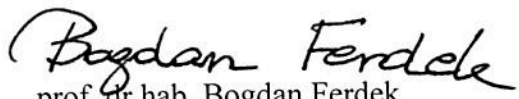
Jakie są podobieństwa i różnice pomiędzy teologią narodu dwóch kardynałów Stefana Wyszyńskiego i Josyfa Kobernyčkyja Slipyja?

Wniosek końcowy

Mgr lic. Anna Paluch rozwiązała postawiony w dysertacji problem badawczy systematyzując elementy teologii narodu rozsiane w pismach teologa i kardynała Josyfa Slipyja. Owoce przeprowadzonych badań naukowych wnoszą wkład do nowej dyscypliny teologicznej, która „niesie ze sobą jeszcze dużo niejasności, niepewności i błędzeń”. Dla Slipyja teologia narodu rodzi się ze wcielenia Kościoła w naród. Kościół wchodząc w historię określonego narodu, daje mu życiodajne impulsy. Teologia narodu chce usystematyzować owoce tych impulsów w życiu narodu. Dysertacja świadczy o wielkiej wiedzy Doktorantki z zakresu teologii, jak również historii. Doktorantka musiała zapoznać się 15 tomami *Opera omnia* Slipyja, jak również z publikacjami historycznymi dotyczącymi XX wieku. Otworzyła drogę do badań nad różnymi aspektami teologicznymi i filozoficznymi *Opera omnia* wybitnego teologa i hierarchy. Dysertacja potwierdza również umiejętność prowadzenia badań naukowych. Dzięki tej umiejętności formalna i merytoryczna strona dysertacji osiągnęła wysoki poziom, chociaż mógłby on być jeszcze wyższy, gdyby Doktorantka usystematyzowaną teologię narodu Slipyja poddała naukowej krytyce. W sumie jednak dysertacja spełnia trzy

ustawowe wymagania dotyczące rozpraw doktorskich, co uprawnia do postawienia wniosku o kontynuowanie przewodu doktorskiego.

Wrocław 04.09.2023

prof. dr hab. Bogdan Ferdek
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu